

ai
ok.

38
—
276

COLUMBUS TOJÁSOK.

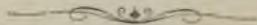
A

21-ES BIZOTTSÁG

SZÁMÁRA.

(Rudnyánszky Kálmántól.)

11.

BUDAPEST,

RUDNYÁNSZKY A. KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1874.

DE BALLAGI GÉZA

FŐVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

Pusztul, mállik, szakad a mult, hogy a jövőnek adjon helyet.

Ennek a sceneriája az, mely ellepi a látkört. Ennek recsegései töltik be a haza minden zugát.

Még a népvándorlás után megalakult multak tradíciói, a jövő reményeivel, hypothesisiseivel vívnek harczot; meggyőződéseket meggyőzések ellen állítva csatarendbe.

Nézzék csak önök! — magok a pártvezérek sem bízva akár az általuk kiszemelt strategiai irány, akár az alkalmazásba veendő tactikai eszközök helyességében, állást vagy fegyvernemet változtatnak.

Válság van!

A mult a jövővel vívja az átalakulás harcát, nemcsak itthon a parlamentben, nemcsak nálunk ország-szerte, hanem mindenütt a világon; a clubbokban, — a pártéletben, — az őstermelés, az ipar, a kereskedelem terén, — az igazság kiszolgáltatásban, — a közigazgatásban, — a családi élet alakulásaiban, — az egyház és állam közti viszonyban, — a tudományban, — sőt magában a vallásban is. Ezen válság hullámai csapkodják hazánkat is.

Mi a mi multunk?

Mulasztások! félrendszabályok! ferde intézkedések! Ez százados multunk, — — hagyományaival.

Mit jelent a válság?

Azt, hogy a nemzet megúnta a multat, testestül, lelkestül; és tudatára ébredesz azon igényeknek, hogy hazáját a cultur-államok színvonalára emelje.

Ki okozta a jelen válságokat?

Egyenesen senki. — — Senkire sem fogható hogy határozottan ő az oka. Valamint senki sem követelheti, hogy az átalakulás hullámai őt teljességgel nem érintik; hogy ő semminek nem oka.

De kik is legyenek kizárólagos okai?

A pártok? nem. Mert hisz ezek legfeljebb egymást paralizálták; igaz, hogy a jóban szintúgy, mint a roszban.

A kormányok? Ezt bajos lenne állítani; mert a kormány nem áll egyébből, mint a felszínre került egyes vegy-alkatrészeiből azon egésznek, mely az alakulások történelmi medrében tova hömpölyög.

A nemzet? ez sem mondható határozottan, legfeljebb az, hogy regruták voltunk mind, valamenynyien. A pártok épen úgy mint a kormány, s mint a nemzet. A mely iskolából a nemzet került ki, abból az iskolából kerültek ki a pártok is, — a kormány is.

Hetedik éve járunk a parlamenti kormányzat iskolájába, miután a „poezis“ és a „rhetorica“ korszakán átestünk, most a logikáig jutottunk el.

Ennek egyik alaptana az: hogy ismerd te magadat! Önmagukat ismergetve, eljutottunk annak is felismeréseig, hogy régi — régi „eredendő“ bűneink

kárhozata az, melybe jutottunk; és melyből kijutni szeretnénk.

Legrégibb bűnünk az: hogy e haza minden lakosát még eddig magyarrá nem tettük.

A második az: hogy élelmes nemzet századok óta, bár mily kormány alatt fölvirulhatott volna, ha életre való ösztönökkel bírt volna a társadalom.

Igen! — de nem volt társadalom.

Hát most van-e?

Az az hogy vannak pártok, — van kormány, — vannak olyanok, kik azzá lenni akarnak, — és van némi zilált társadalmi elem.

És a nemzet hogy viseli magát mind ezzel szemközt?

Hát úgy, hogy megúnt mindent. Közönnyel nézi, hogy mint dúlakodnak Budapesten, kis eszméikkel piczinyke pártérdekeikkel a nagy tettek, és nagy remények küzdterén.

Mi ebből a tanulság?

Az, hogy lelkesedésre kell villanyoztatni a nemzetet. Reformokkal?

Azokkal be nem éri, mert nézzék önök a Gladstone-kormányt; ennél alig képzelhető szabadelvűbb reform-kormány, és épen most bukik. Miért? mert philisterkedett. Anyagi előnyökben kereste az angol dicsőséget; de a világ küzdteréről elvonult, mert ez olcsóbb politika. Az angol pedig szintűgy, mint a többi nemzet, oly kormány után vágyik, mely az ő nevét hajdani fényében állítsa előtérbe, bár mibe kerüljön is. Az angol eléggé gazdagnak hiszi magát, hogy meg-

fizethesse dicsőségét. Az angol közérzület azért soha sem fogja elaludni engedni a reform törekvéseket, de azt hiszi, hogy a belső prosperitás a haza nevének dicsőségével összefér.

Nézzék önök a magyart!

Hozott-e nemzet valaha nagyobb áldozatot, mint a magyar 1848-ban? és meghozta eme roppant, észszel, képzelettel föl nem érhető áldozatot, mert a sajtó szabadság, a parlamentáris alkotmány, a szabadság dicsköre által magát kárpótoltatva érzé.

20 évig türte, — nyugodtan csak nem jó kedvvel türte azt a rettenetes igát, melyre elnyomói kárhoztaták, mert alig mult dicsőségének fénykörében fürödhetett.

1867-ben zúgolódás nélkül kötötte meg a kiegyezési alkut, először mert fejedelme nyújtott neki kezét és mondotta ki első, a bizalmi szót; másodsor mert azt hitte, hogy visszaadatván önmagának, legalább hazáját magyarrá teheti.

Ha tehát önök a nemzetet mostani válságaiban tette, áldozatra, sőt hazaszeretetre akarják villanyoztatni, lelkesítsék föl.

Nálunk csak az megy, a mi lelkesedéssel megy. A mi nem lelkesedéssel megy, az nem megy.

A ki a nemzetet lelkesíteni fogja tudni azé lesz a haza! lelkesíteni pedig csak az fogja, a ki előtte méltóságát proclamálja, inaugurálja.

Ha önök a nemzetet lelkesíteni képesek, megoldvad az apathia jege, mely a nemzet tetterejét fagyos kérge alatt tartja. Lesz munkakedv, lesz mentő esz-

me, lesz áldozatkészség; mert tudjuk hogy miért teszszük, tudjuk, hogy a magyar hazáért tesszük; mert tudjuk hogy ez a haza végre a mienk.

I.

Mindenek előtt azt követeljük önöktől, hogy törve a régi és közel multak zavaros hagyományaival, teremtsenek nemzetiségi tekintetben tiszta, félremagyarázhatlan helyzetet. Töröljék el a nemzetiségi törvényt és szabják helyébe ezen egyetlen szakaszt:

„Aki a nemzet, és az ország belbékéje, vagy fenálló törvényei ellen, valamely külnemzetiség érdekében, izgat, számkivettetik.“

Miért számkivettetik?

Mert nem akarjuk, hogy olesó martyrokkal szaporítsák a haszontalan emberek speciese. Hat heti, vagy néhány hónapi elzárás, csak arra való, hogy az olesón megszerzett martyromságnak némi fényét árasztssa a fegyenczre. Semmi sem ragályosabb, mint a martyromság utáni szomj; főleg ha semmibe sem kerül. Ostoba emberek, kik máskép feltűnni nem képesek, az efféle után igen sóvárognak. Mert mégis csak pompás dolog az, midőn pópákból, tanítókból, sőt gyakran kormányi hivatalnokokból álló küldöttségek, diadalmenetben hozzák haza, és hordozzák a falukon végig a „kiszenvedett martyrt“, ki hat hétig ferblizett, és tartlizott a fegyházban a „szentügyért.“

Már pedig annak, a ki számkivettetik, oda kint

dolgoznia kell, hogy megélhessen. A martyrok azonban ingyen szeretnek élni, — még pedig jól élni. Eleinte egyet kettőt innen hazulról majd csak istápol a „titkos szent kegyelet“, de ha majd felszaporodnak, és ötvenével százával hivatkoznak a szent kegyeletre, ez is megunja a dolgot, és azt mondja a mások zsebére apelláló martyroknak „adj téritvényt, hogy becsületes hazafi leszel, jöjj hazá nyitva áll előtted a közös haza.“

Ne féljenek önök! Merjék ezt megtenni, és meglássák, hogy mily óriási csend lesz; hogy mint lelkesül önökért a nemzet. Lássák önök! csak egy kissé mert gróf Szapáry belügyminister az idegen zászlók végett, a pancsovaiakra utóbb pedig — a szász atyfiakra recsesenteni; csak egy rendeletet adott ki gróf Zichy közlekedési minister a közlekedési társulatokhoz a magyar nyelv használata tárgyában, és már is a bizalom, a remény egy sajátszerű melege kezdette hazaszerte áthatni a kebleket. Látták önök, midőn Tisza Kálmán oly férfiasan „állott elébe“ Babes és Miletics impertinentiáinak, hogy húzták be ezek azonnal a — — vitorlákat? Mondom ne féljenek. Tessék azt szem előtt tartani, hogy itt parancsolni kell tudni. Kéréssel, kunyorálással, dédelgetésekkel semmire sem megyünk.

Önök mind „erős“ kormányt akarnak.

Kezdje ezen!

Ha nem hivatkozom is arra, hogy a külföld csak akkor lesz irányunkban bizalommal, ha mi is bizalmat mutatunk önmagunk iránt, és ha tért foglalunk, — hogy bátor, öntudatos, önérzetű nemzettel mindenki

szívesen kezet szorít, és számba veszi; de gyáva nemzettel, mely annyira élehetetlen, hogy otthon első vitális feladatait sem bírja felismerni, szóba sem áll; — hivatkozom azon kényszerűsége, mely önöknek lépten nyomon utjukba áll; hogy kötelességük miszerint e hazának oly határozott jelleget adjanak, melyről felismerhessék azok, kik a haza becsületének ignorálásából, és békéjének feldúlásából rendszert alkotnak, hogy irányukban is egy vaskeztüös rendszer áll fen, melylyel sem kufárkodni, sem alkudozni, sem komázni nem lehet; hanem kérlelhetlen szigorral hajtja meg azt, ki ellene ágaskodni merészel.

II.

De hát miért jutott a „mult“ administratív tekintetben, a bukáshoz?

Mert nem volt terve. — Nem volt semmi rendszere.

A mult emberei összejöttek az országgyűlésre, mert az alkotmány ezt így hozta magával. Törvényeket alkottak, mert ha már az országgyűlésen voltak, törvényeket is kellett alkotniok. Kapkodtak a cultura nem is definiálható kódében, határozatlan irányzatok után, a mint őket az idény eseményei erre, vagy arra hajtották; a helyett, hogy a tervszerű administratio rendszeres politikáját üzve, mindenek előtt megállapították volna, hogy Magyarország az őstermelés államát ké-

pezvén az összes törekvéseket mindenek előtt a haza fizikai tőkének, az arithmetikai tőkének növelésére, szaporítására kell fordítani, miszerint ezen tényezők fölvirágoztatása által, a cultura további fejlődésének adassék meg a kellő lendület.

Mi a jövő teendője ezekkel szemben? Az, hogy ellenkezőleg a tudós dilettansok tanácsaival, kik a munka beosztás nagy elvének előnyeit ignorálni látشانak, mindenek előtt a földművelési ministeriumot kell, még pedig a lehető legerősebben dotálva felállítani.

Ennek pedig eltekintve a tárczájával járó egyéb teendőktől, mindenek előtt két feladata van.

Az első az, hogy módot kell keresnie, hogy az ország kisebb gazdaságai mikép legyenek munka kímélő, jó, czélszerű, és aránylag olcsó gazdasági eszközökkel felszerelhetők. E czélből gazdákból és gépészekből álló értekezletet kell létesítenie, melynek feladata megállapítani, hogy a kisebb gazdaságok számára szükséges, szántó, vető, ültető, taroló, örlő, öntöző, takarmányozó vagy akár hogy nevezhető gépek ily, vagy oly csoportozatba összeállítva, vagy egyenkint, mibe kerülhetnek? Mibe kerülhetnek az ős termény házi vagy piaczi értékesítését előmozdítani hivatott, s magasabb technikai képzettséget igénylő eszközök? Mi módon lehetne ezeknek nagy tömegű hibátlan, jeles előállítására eredményezhető?

E felett tájékozva lévén, létesítsen saját befolyása és felügyelete alatt hitelintézeteket, melyek az alább leírt megyei közegek útján a gazdának, az általa be-

szerezni kívánt gép csoportozatra, és névre szóló, másra át nem ruházható, tehát a gazda által készpénzzé nem tehető utalványt adjon, mely utalvány összege a gazda birtokára tábláztatván, az ez által így beszerzett gépekkeli felszerelés a meghatározandó módozat szerint törlesztessék.

Ha majd azzal dicsekedhetik a magyar földművelési miniszter, hogy e hazában már egy fa-éke sines, hogy a földipart ennyi altalaj turo ekével, lo kapával, lo gereblével, szecskázó, daráló, füllesztő géppel, kenyérsütő vaskemenczével — arató, kaszáló, cséplőgéppel szerelte fel; ennyi, vagy annyi jutalmat tüzött ki a jó gépkészítés, és a földipar emelésének érdekében; hálával fogadandja a nemzet kimutatásait.

A másik feladat, melynek megoldását ezen miniszteriumtól várjuk: az ország borászatának emelése.

E vonalon mindenek előtt el kell készíttetnie az ország oenologicus térképét. A kiválólag veresbort termő helyeket veres, a többit, például aszú vagy máskép minősíthető bort termő helyeket más, a szükséghez képest meghatározható szinekkel nyomatva.

Ez megléven, az ország osztassék annyi kerületre a mennyi nevezetesebb bort termő vidékkel bírnunk. Ezen kerületek hivatalos borászati hatóságokként megalakulván, ezek is az ő termény nemesítésén kezdenék munkálkodásukat. Mindenek előtt megállapítanak, hogy minden egyes bortermő helynek nevezetesen mely szőlő faj biztosította a bor eddigi kereskedelmi becsét? Ezen fajnak tehát elletés, döntés, ójtás utjáni szaporittatását, és a hit-

vány fajok kipusztítását tűznék ki feladatukul. Ezek lennének a központi országos statistikai hivatal expositóriái, a gazdák és munkások közt felmerülhető bagatel perek, kiegyeztetői. Ezek határoznák meg a szüret idejét. Közvetítenék a nemesebb és a helybeli tenyésztésre alkalmas szőlőfajok, — karók, sodronyok, hordók, sajtók, pincze eszközök tömeges, tehát jutányosabb beszerzését. Ezek tájékoztatnák a borok árainak hullámzására nézve a gazda közönséget, közvetítenék talán a tömeges eladásokat. Ezek küldenének alkalmas tanoncokat a vinczellér képezdékbe, és szereznének onnan alkalmas vinczelléreket. Emelnék a gyümölcs termelést, és kezdeményezhetnék majd ott, a hol már lesz erre alkalmas, állandó kereskedelmi jellegű termény, a pincéző, és kiviteli társulatok megalakulását. Eredményeznék a legtöbb reális előnyt nyújtó társulatnál, minden szőlőnek elemi csapások elleni coactiv, tehát olesó biztosítását.

Hogy borászatunk jelen hínárjából kiemeltethesék, határozottan szükségesnek és igazságosnak látom, hogy a ki elavult szőlőjét egészben vagy részben kivágatja, átforgattatja, és a hatóság által helyben hagyott egy fajjal beülteti, ezen részre nézve legalább 4—5 évi adómentességben csak épen úgy részesüljön, mint a városi építkező 15—20 éven át. Ezt lefelé, és felfelé szorgalmazni, lenne a kerületi borászati hatóság egyik feladata.

Ha országunk szőlői 10 millió akó bort teremnek, s az országos borászat emelésére minden termelő akójától 2 krajczárt fizet, 200,000 frt jön össze, mely

összeg 50 horászati kerületre osztva, abból egyre 4000 frt jut, ebből a kerület tiszti kara, felügyeleti, és szolgáló személyzete tisztességesen fizetethetik, és az iroda költségek is fedeztetnek.

Igy reménylhető, hogy boriparnuk a nemzeti megvagyonosodás egyik emeltyűjévé válik.

III.

A harmadik, — egész a végzetesig fontos feladat, a magyar tengerészet mielőbbi felállítása.

Ott vannak a tengerészeti tanodában élelmes jeles ifjaink, de kétségbe esve jövőjük felett a külföld szolgálatába kénytelenek lépni, mert nincs magyar tengerészet.

A tengerparti hajótulajdonosok, többnyire a matriczák, és omladinák tagjai lévén, magyart a világért sem alkalmaznak; s többnyire fiaikat, rokonaikat alkalmazzák kapitányokul hajóikon. Pedig a tapasztalás azt derítette ki, hogy a szárazföldi magyar fiúból élelmesebb tengerész válik, mint az, kit születésétől óta a hullámok ringattak, mert amazok többoldalú életismereteket hoznak az iskolába, mint a — sziklakkal borított, háladatlan tengerpart szülöttjei.

Tagadhatatlan pedig, hogy drágán épült vasútaink, költséges révmunkálataink, csak úgy értékesülnének valódilag, ha hazai tengeri kereskedelem venné át a kikötőbe szállított terményeket; mert a szárazföldi termény forgalom, csak a tiszszerte, húszszorta jövedelmezőbb tengeri kereskedelem által kap értelmet,

mert ebben leli folytatását, — legtermészetesebb kiegészítettését.

Ha ezt rögtön nem tesszük, 1-ör senki sem megy többé a tengerész iskolába. 2-or ott levő és kiképzett fiatalságunk is, idegen szolgálatba lépni kénytelen. 3-or pedig terményeink jövedelmező kivitele a görögök és olaszok kezébe kerül; és ha idővel még is csak eszünkbe jut hogy magyar tengerészetet alapítsunk, az idegenek által elfoglalt téren, saját vizeinken nyomasztó versenyt leszünk kénytelenek kiállani.

Kár lenne egy szóval is többet időzni e tárgy mellett.

Higgyék meg önök, hogy nem a tervezett és mintegy divatkórossá lett apró cseprű levonásokkal fogják önök a hazát megmenteni; hanem az által, ha bátor avatott kézzel a nemzet azon életereit keresik fel, melyek a nagy vérkeringés elvitázhatlan, egészséges szervei.

Higgyék meg, hogy nem az az önök hibája, hogy sokat költöttek! hanem az, hogy jó helyre sokkal — sokkal többet kellett volna költeniök.

IV.

El kell a nemzetet attól szoktatni, hogy mindig, mindent a kormánytól várjon, és akár helyesen, akár helytelenül, mindenért a kormányt okozza. Így mi-

dég a kormányt tekintve mintegy providentiának, rászokik a semmit nem tevésre, és minden viszonyok közt gyámoltalan marad. Kezére kell tehát bizni mindazon ügyet, mely központi kezelés nélkül is felvirulhat.

Vagyis a köztevékenység sorompóiba kell hívni a társadalmat, miszerint amennyire csak lehet önmagát kormányozza. Had fegyelmezze önmagát, meg kell neki mondani, hogy ha renyhe, tunya, munkakerülő a társadalom; satnya, szegény, tekintély nélküli lesz az állam is. Ha életrevaló, tette és áldozatra kész a társadalom, vagyonos, tekintélyes, keregett lesz az állam is.

A társadalmi munkásság foruma e hazában kiválólólag a megye és a város.

Azt mondják, hogy a megye túlélte magát, és hogy ezt egy, a képviseleti rendszerbe inkább beleilleszkedő intézménnyel kellene felecsereélni. A külföld pedig azt mondja, hogy a magyaroktól minden hiánjuk közepette csak egyet irigyel, s ez a megye.

A kik csak politikai dilettanskodásban látják ambíciójukat kielégítve, keveslik a munkakört, mely a közigazgatás fogalmaihoz szövetkezik. Pedig nem a kör, melyben forgunk, nem a tér, melyen mozgunk, hanem az eszmék hatalma adja meg az archimedesi pontot, melyen a világot lehet sarkaiból kiemelnünk. Csak az eszme gyujtson, legyen életrevaló, s ugyan olyanok a factorok, melyek előtt elmondattott, útat tör az magának, és megjárja a világot.

Nem kutatom, hogy túlélte-e magát a megyei intézmény, vagy sem, de hiszem azt az egyet, hogy ha már századok előtt separték volna is el a megyét az események, és annak emlékeit, már csak a felelősség lomtárából kellene is kikutatnunk, újra kellene fölállítanunk. Mert van egy a mi túl nem élte magát, túl nem fogja magát élni soha; ami öntudatra csak most ébred; az a kötelesség, a nép javát társadalmi uton fejleszteni. Ez kötelessége azoknak, kik részint a nép egyenes megbizásából, részint a törvény rendeleténél fogva, mely ismét csak a nemzet akaratának kifolyása, a bizottmányban helyet foglalnak.

Erre a nép odakint ezer éve várakozik.

Bár milyen legyen is a megyék területének beosztása, melyet én, minden privilegium eltörlésével a lehető legradikálabb módon eszközöltetni óhajtanék, — mert ha az idő nivellirozhatta a hűbéri szabadalmakat, ha kimondhatta a vallások egyenjogúságát, ha reformálhatja a felső házat, miért kellene tűrnie holmi zug szabadalmakat, — három elvre kívánom a megyei intézményt alapíttatni.

A decentralizatio —

A munka beosztás —

A társadalmi reform elvére.

Az általános kifejezéseknek azonban ritkán lévén becsé, de egyszersmind oly időket élvén, melyekben sokat egy tárgyról olvasni senki rá nem ér, — csak néhány futólagos körvonallal akarom megjelölni, hogy ez alatt mit értek.

A decentralizatiót azért óhajtom, mert 1-ör az érdekeit jól felfogó minden szabadelvű állampolgárnak azt kell óhajtania, hogy a kormány egyenes tényezőkép csak ott lépjen fel, hol a teendők súlya a társadalmilag szövetkezett polgárok vállainak erejét meghaladja.

2-or. Mert a kormány feladata nem az, hogy minden ember helyett gondolkozzék, hanem az, hogy általános nagy vonásokban kormányozzon, a részletekig leszállni a megye dolga, mert hogy egy pest-megyei bizottmányi tagtársunknak sok tetszéssel fogadott egyszerű eszmemenetét felhasználjam, azt hogy hol nyom a csizma? sokkal jobban érezzük mi, akik a csizmát viseljük, mint a legügyesebb cipész a ki készítette.

A munkabeosztást azért óhajtom, mert az eddigi közigazgatási irány, vagy rendszer megfelelő lehetett talán azon kor igénytelenségének, melynek hagyományaként maradt reánk; de jelenünk mozgalmas természete, melynek folytonos, örökös, soha meg nem szűnő reform kell, ezzel többé be nem éri; hanem érezvén azt, hogy van benne mód, miszerint eme mozgalmas természet, elemeinek és lényegének megfelelőleg elégíttessék ki, ezen hagyományos kielégíttetés ellen erőlesen és szívósan tiltakozik.

Kifejezést nyer pedig ezen tiltakozás azon országszerte constatált universális közöny által, melylyel az ország a bizottmányi gyűlések iránt viseltetik.

Sajátságos, hogy míg a külföld tőlünk, — mint fentebb mondám, minden hináruuk mellett a megyei

institutiót irigyli, nálunk éppen ez, őseink ezen legsajátlagabb, legbülesebb alkotása válik megunttá.

Ezen jelenség a felületes vizsgálódó előtt tán lélektanilag megoldhatlan rejtélynek fog látszani, de a ki az okok lényegeig lemegy, csakhamar be fogja látni, hogy ez onnan ered, hogy míg az összes világ minden társadalmi csoportját lázas tevékenység működteti a reformok terén, egyedül Magyarország megyéinek általánosságban vett közigazgatása az, mely egy valamirevaló önkormányzati reform mozzanatot sem képes felmutatni. Mert hisz közigazgatási reformoknak csak nem mondhatjuk azon chablonszerű intézkedéseket, melyekkel a megyék a törvény értelmében foglalkozván, az alispánok fertály évenkénti száraz jelentéseinek tárgyát képezik.

Megunta tehát a világ ezt a lézengő megyei administratiót, mely sem élni nem képes, sem meghalni nem tud; terv nélkül bolyong ide-oda aszerint, amint a nap esélyei valamit éppen a fölszínre vetnek, feldolgozza azt a mit az esélyek éppen fölvetettek, miért, mert az esélyek mást éppen föl nem vetettek; és az unatkozó bizottmány quasi re bene gesta szétoszlik. De hogy a korigényeit kutatva, azoknak megfelelő rendszeres közigazgatási politika üzetnék, és hogy ennek intézkedései a megyei hatóság által igazgatott talajt, felismerhetőleg, megfoghatólag, számokkal kifejezhetőleg, termékenyiténék, annak nyomait fájdalommal nélkülözzük.

Innen ered bennünk az unalom bágyasztó érzete midőn pangó közéletünk mezejére tekintünk, éppen

mint midőn valamely élheterlen ember kezében egy jeles jószágot pusztulni látunk, és felsóhajtunk, hogy „kár a kezében ez a birtok.“

Ez tovább így nem mehet! Mi a haza örökös birtokosai vagyunk; — minket a belterjes gazdálkodási rendszer illet meg. Mi a közigazgatásunk alatt álló tért sem parlagon nem hagyhatjuk, sem pedig úgy nem bánhatunk a hazával, mint az árendás a jószággal a bérlet utolsó évében.

Mintán hazai ügyeink fölvirulása a megyék mostani közigazgatási szervezete mellett utol nem érhető, indítványozom hogy ott a közigazgatási ügyek a munka beosztás nagy elve szerint, annyi közigazgatási szakra osztassanak be, mint a mennyi a ministerium. Minden szak külön tárczával bíró, és a bizottmányi közgyűlésnek felelős tárnokokra bízassék, kik a megyei hatóság főméltóságait képezvén, arra lennének hivatva, hogy a megye a kezökre bizott minden ág szerinti fölvirulásán működjenek.

Hogy mikép legyen ezen intézmény szervezendő? mily viszonyban álljanak ezek a főispánhoz, megmaradjon-e az alispány? a fölött vitatkozzanak mások. Én csak azt az egyet óhajtanám, hogy a főispáni állás, méltóság legyen.

Hogy mily hatáskör tartoznék, minden egyes tárnok tárczájához, azt minden művelt ember úgy is tudja. Én csak azon reformokra nézve akarok még rövid említést tenni, melyeket én nem tekintve az egyes tárczákra, legszükségesebbeknek és legsürgösebbeknek tartok.

1-ör. Ott vannak falvaink. Századok óta nem mozdultak. Nehány házzal több épülhetett ugyan, de alakjuk a régi maradt. Az utczák többnyire pocsolya fészkek, a szemétnek, perjének, tollfosztaléknak, pozdorjának és sok más oly holminak lerakódó helyei, mik bent az udvar trágya dombján haszonnal lévén értékesíthetők, odakint főleg nedves időjárással bűzhödtté teszik a légkört, s így közegészségi tekintetből sem tűrhető állapotok kútforrásai.

Ezen, egy tavaszon az egész országban azonnal úgy lehet könnyű szerével segíteni, hogy a község előljáráóságának előre egy határnap tűzctvén ki, a közlekedési út a forgalom igényeihez képesti szélességben, mellőzve minden nehézkes hivatalos apparátust, a mennyire lehet egyenes vonalban hasíttassék ki, és balról jobbról rögtön a falu egész erejével felárkoltatván, az út a reá hányt földdel a lapályból kiemeltetnék, és minden háztulajdonos arra köteleztetnék, hogy a kihányt sekély árokba, vagy annak háza felé eső innenső partjára, belső telke szélességéhez képest három, négy fából álló szegélyt ültetni, és azt hetenkinti öntözéssel, körülfonással, diszló állapotban fentartani, s a megkárosítás ellen megóvni legyen köteles.

Ezen fák a mennyire telik, már széprészeti szempontból is egy neműek és botolliatok kell hogy legyenek, miszerint az onnan nyerendő és szakaszonkint vágandó fa és rőzse, a vicinális utak mellől nyerendő fával együtt a község házának, iskolának, lelkész és jegyző laknak fűtelékét beszolgáltassa.

Ezen intézkedéssel kapcsolatban állana az, hogy minden községben egy szépészeti bizottmány alakíttassék, mely az eszme fogalmából folyó szépészeti teendőkön felül, az úgy kihatott közút, és a házak között fenmaradt tért □ ölenként a házak tulajdonosainak a lehető legdrágábban, de törlesztésre eladván, ezekből a mennyire lehet diszljó fasövénnyel befoglalandó kertek alkottatnának; a befolyandó ár pedig hidakra vagy más effélékre fordíttatnék.

2-szor. Ott vannak fátlan utjaink; mi lenne annak a módja hogy a község területén átvonuló minden országos, megyei, és vicinális út fákkal szegélyeztessék?

3-or. Az illető szaktárnok kötelessége lenne kutatni, vannak-e a megyében bányok, turjánok, mocsarak? mi módon lennének ezek lecsapolhatók? miszerint az így mentesített tér a kultúra számára megnyeressék.

4-er. Vannak e homok buczkák? vagy nyugatra, éjszakra hajló dombos térségek? melyek alig nyújtanak némi hasznot, és melyek lennének itt az imperatív befásítás eszközei? és hogy lenne ez foganatosítható?

5-ör. Mi haszna lenne vehető a megye területén átvonuló folyó vizeknek; hol lehetne, mily eszközökkel észszerű hal és rák, valamint nemesebb és terjedelmesebb baromfi, méh és selyem tenyésztés jövedelmezőleg eredményezhető.

6-or. Mi lenne annak a módja, hogy az ország benépesítési, öntözési, befásítási, alagsóvezési, és a

magasabb cultúra minden igényeibe mért viszonyaihoz képest, a Németországban, nevezetesen Baden nagyhercegségben amnyi előnnyel divó „cultur ingénieur“-ök intézménye nálunk is meghonosíttassék?

7-er. Hogy kellessék azok számára, kik kisebb keresményeikkel a nagy takarékpénztárakat fölkeresni átallják, igen egyszerű és a népet erkölcsös takarékosagra serkentő betéti pénztárakat községenként szervezni, úgy hogy a községi pénztárnok a nála egybegyült pénzt hetenkint a legközelebbi rendes takarékpénztárba szállítani legyen köteles?

8-or. Kutassa az illető szaktárnok, létezik-e a megye területén gyárilag, vagy házilag kezelt ipar? tehető-e valami annak emelésére, finomítására, egy szóval emelhető-e az bizonyos nemzetgazdasági jelentőségre?

9-er. Nem találkozik-e a megyében üveg, hordó, téglá, ezement, deszka, és más efféle jövedelmező anyag gyártására alkalmas telep? s mik lennének ott az ipar életbeléptetésének föltételei?

10-er. Mutatkozik-e a népben itt ott a faragáshoz, kosárfonáshoz, darócz és vászon szövéshez hajlam? lehetne-e tanítók behozatala, rajz, és más szak iskolák felállítása, vagy az ügyesebbeknek kiképeztetés végett tán a külföldre való kiküldetése által is a népezutoni megvagyonosításának némi lendületet adni.

11-er. Fenállnak-e, vagy létestilnek-e a megyében társulási szövetkezések az ős termelés, és az iparterén? működnek-e, — mily iránybau? mily sikerrel?

ha panganak; — mik? és hogy háritandók el az akadályok?

12-er. Találkoznak-e az ipar elemei közt egyesek, kikben életre való ösztönök, talán magasabbra törő képességek lennének észlelhetők? hogy kellene ezeket, mint iparunk fölvirulásának csiráit, reményeit, akár itthon, akár ha kell a külföldön a tökély elérhető legmagasabb fokára képeztetni?

Miért legyünk mink azt mindég és mindég túrní kéntelenek, hogy a mi terményeink csak akkor értékesülnek, ha a külföldön feldolgozva kerülnek haza? A mi lószerszámunk csak akkor érjen valamit, ha coburgi, mainzi, prágai, vagy müncheni bőrből készült? A pék csak Carlsbadban legyen képes jó süteményt készíteni, mi nálunk nem? Hogy csak a schweiczi vagy angol gépész legyen képes solid dolgozni? a imagyar nem?

Miért ne lehetne a technikai szakképződést úgy rányozni, hogy a mi iparosaink csak épen úgy legyenek képesek legalább első szükségletű nyers terményeinket kikészíteni, mint a külföld?

Ehez a kiképezendő anyagot gyűjtem a megyei és városi társadalom, annak a magasabb szakképeztetést megadatni, a kormány van hivatva.

Nem azt értem én a polgárok technikai kiképezése alatt, hogy mi gyártó állammá alakítsuk át hazánkat. Ettől isten mentsen meg. De csak azt óhajtom, hogy miután ezen országban már úgy is van életrevaló iparos osztály, miért ne lehetne annak minden ága, ügyes vezetés mellett verseny képessé tökéletesíthető?

V.

Állattenyésztésünket a megyék kezeibe vélem leteendőnek.

Hogy az állam az állatnemesítés üdvös terén sokat tett, az tagadhatatlan. De az ezen ágra fordított költségek oly tetemesek, hogy az elért eredményekkel nincsenek arányban. Én nem kívánom a mezőhegyesi, bábolnai, kishéri telepeket beszüntettetni, mert a magasabb igényeknek megfelelő apa állatokat csak is a kormány képes beszerezni. De egyszerűbbé, kevésbé költségessé kívánom azokat tételni, és azokat úgy óhajtanám berendeztetni, hogy lehetővé váljék, miszerint a szükséges fedező anyagot a megyék ezen telepekből szerezhessék meg.

Hogy a marha az országban mindinkább satnyul, azt mindenki látja. Nyomorult csikó esődörökkal fedeztetni a nép, még nyomorultabb kanca gebéit, és ezek csikait is már egy éves korukban befogja; — részint kivénült bikák, részint egy éves bika borjúk fedezik a faluk egy jó szót nem érő teheneit. Az igákat gyakran két éves tinók húzzák. A sertés, melyet a nép a hetivásárokon holmi kimustrált hitvány malaczokból vesz össze annyiféle, ahány a gazda; de rosznál roszabb. Egyszóval az olvasó béketűrését tennem a legkeményebb próbára, ha tovább csak vázolni akarnám is, hogy minálunk mily elmaradt, mily nyomorult állapotban van a marhatenyésztés. A községektől tehát minden marha rovatos

összeírását bekérni, a gulyákat, méneseket, csordákat, nyájakat évenként átvizsgálni, a tenyésztésnek irányt adni, azt ellenőrizni, az apa állatok beszerzését akár az állammal, akár egyeseknél törlesztésre közvetíteni, a haladókat jutalmazni, a vész elleni szabályok megtartását eszközölni, az állattenyésztési menet hullámzásait statisztikus adatokkal illusztrálni, a lovasság számára kellő lovak állományát folytonos őrszem alatt tartani, ez lenne a földművelési megyei tárnok feladata.

Milliókra és milliókra menne annak a becse, a mivel az életrevaló megyei társadalmak az ország vagyonyosságát csak e vonalon is emelni képesek lennének.

VI.

Tessék országszerte végig nézni vásártéreinke! Azokon a helyeken, t. i. melyeken a vidék forgalma lüktet. Bele hajtatunk mi is a pocsolyába, abba a sár-tengerbe, melyben a nép czámmog, és mi is czámmogunk vele. Alig hogy leszállunk, fülíg pocsékká teszi ruháinkat egy mellettünk a sárban végig vágató czigány. Nincs egy hajlék mely alá magunkat a nap heve, hideg szél, eső, hó ellen meghúzhatnók, hacsak valamely laczikonyhában le nem kuczorodunk. Fa nincs az egész vásártéren, mert a növényzetet itt legfeljebb csak a bogáncsok változványai, és a szerbtövis képviselik, mik a sertések által feltürt gödrökben búján tenyésznek. Ha a vásári biztost keressük, az o d a á t

a sáron túl, a város másik során tanyáz, egy drága, de rossz szobában, kút schol sines a vásár téren. A marha vagy szomjazik, vagy örökösen ide oda kell vesződségesen hajkálni a Dunára, Tiszára, Kőrösre, vagy a szomszéd udvarokban kell pénzért itatni. Lépten nyomon undorító koldusok zaklatják érzekeinket. Ez marhavásáraink képe.

Nem a megyei és városi hatóságok feladata lenne az, hogy a vásárok terét legalább elegyengetve, itt ott néhány szekér földdel meghordva, — annak vízvezető árkokkal leszikkasztásáról gondoskodjék; a tért a széleken mindenütt egy kétsoros fa ültetvémmel szegélyeztesse be, miszerint a nép, és szegény páránk legalább a nap heve ellen, oltalmat találjanak. Mibe kerülne egy két korlátfa beásatása, hogy ahhoz a lovat ökröt kötni lehessen? Nem kellene a tér fel-emelendő közepén, vagy oldalán egy olesó, de nagyobb terjedelmű. — Jha telik — csinosabb földött helyet készíttetni, miszerint abban, egy, hideg frissítőket áruló bérlő számtérvény mellett bundáinkat, és egyéb lerakni valóinkat át vehesse, és az épület egy oldal osztályában a csendbiztos tanyázhasson?

Egy ily, a külföldi vevők előtt is művelődésünkről, haladásunkról tanuskodó épület, ha csak azoknak adna is bemenetet, kik ezért néhány krajczárnyi díjt fizetnek, már magában is igen kifizetné magát; de a vásár látogatása is kényelmesebbé válván, ez által a forgalom okvetlenül emelkednék, mert a pénz olyan, mint a madár; oda repül, a hol jól érzi magát, onnan pedig, a hol rosszul érzi magát, elrepül. De végre né-

pünk is gyakran találkozáván a rend fegyelmével, a közrend érdekei ebből nem csekély hasznot merítenének.

A vásári szabadalommal felruházott községek szednek ugyan helypénzt, de a vásártért takarosabb kinézésűvé, ajálkozóvá tenni, senkinek sem jut eszébe. Már pedig hogy a kényelem és csín a forgalom gyarapodásának egyik fő emeltyűje, erről minden, — még oly kezdetleges tizlet berendezése is tanuskodik. Valamint az sem szenved kétséget, hogy a hol a forgalom, ott a jövedelem is.

Miután azonban nálunk a közérdek iránti fogékonyság, és az egyesületi közszellem a tömegekben még nincs annyira kifejlődve, hogy ott, hol valami közhasznú munkálat létesítéséhez. sokaknak, tán ezer és ezereknek engedékeny beleegyezése szükséges, ez az önkéntes elhatározás utjáu lenne várható; azért szükséges hogy a közhatalom egész tekintélyével lépjen a mozgalmasabb tevékenység síkjára.

VII.

Kérdés! hogy midőn a mostani viszonyok fejlettsége, és a pénzforrások beszerzésének könnyüisége ezt lehetővé teszik, nem lenne-e célszerű, ha a kedvező alkalmak valamelyikét felhasználva, maga a megye venne valami olcsóbb elhanyagolt földterületet, miszerint azon a tudomány fejleményei szerint s kör-

nyék igényeihez mért mintagazdászatot üzve, az ott tenyésztett apa állatokkal községeit látná el, törlesztési rendszer mellett.

VIII.

Nem mesze van az az idő, midőn a nemzet megéri arra hogy befogja látni, miszerint a megye területén lakó 4—500 ezer ember érdekeit csak szakhivatalnokok képesek ellátni, kik magokat erre tanulmányaik által képesítvén, élüket egészen ezen ügynek szentelik.

Erre nézve szükséges, mit a hazai lapok már úgy is megpenditettek, hogy az akademiákon az adminisztratív tudományok tanszéke felállitassék, és jól fizetett közigazgatási megyei hivatalnokká csak az alkalmaztassék, a ki ott a kellő képzettséget megszerezte.

IX.

Közrendészetünk biztosítása végett az arra alkalmas helyeken rendőri tanszéket állitadni, és a rendőrséget a bíró, és a járási biztos felügyelete alatt községenként, a község fiatalságából szerveztetni ohajtanám.

Lélektanilag megállapított igazság az, hogy ha

a rend fentartása a leggarázdább emberre bízatik is, ez mintegy magába szállva a reá bízott bizalmi körrel szemközt, a rend fentartásának okvetlenül eszköz-lőjévé válik. Most midőn az általános védrendszer behozatala után minden községben van néhány kiszolgált katona, ezekből könnyű lenne, az itt említett rendőrség kereteit felállítani, és bennök a rendőrséget szervezni.

Ezen tíz, húsz, harminczra menő fiatal emberek rendőri megkülönböztetésül, valamely fényesebb ércz-ből készült csinos országos ezimert, vagy a megye kezdő betűit hordván kalapjukon, a garázdalkodásért, lopásokért, betörésekért felelősekké tétetvén, és a rendes panduroknak, ha kell segédletül szolgálván, a közbékének és biztonságnak nem kevés hasznot hajtának, és a megyei pandurok növeldejét képeznék.

Öt forinttól százig terjedő esetleges jutalmazásokkal arra lenne a rendőrségi személyzet birható, hogy az orgazdák felkutatását és feljelentését tűzné ki feladatainak egyikeül.

Ha az orgazda magát biztosságban nem érzi, megkevesedik a tolvaj.

Ha nem lesz orgazda, — nem lesz betyár.

X.

A vallás és közoktatási tárnok, lévén a megyei közoktatási tanács elnöke, fölöslegessé tenné a tanügyi felügyelők költséges intézményét.

Ennek többi közt két intézményt kellene életbe léptettetnie. Egyik a községenkint felállítandó általános temetkezési társulatok. Másik a halottas kápolnák felállítása.

Aki népünk lakásviszonyait ismeri, az tudja, és drásticos esetelések nélkül is átérzi, hogy mit foglal magában a szó, „a háznak halottja van.“ Nem kívánom ezen esemény függönyét szellőztetni, s itt csak arra szoritkozom, hogy mentsük fel népünk azon részét, mely külön lakrészszel a halott számára nem rendelkezik, azon szomorú körülmény alól, hogy 6--7, részint egészséges, részint beteg ember, 24—36 órán át, egy, sőt járványok idejében tán több halottal egy szobában lenni kénytelenítessék. Sem a kegyelet, sem a contemplatio, sem az erkölesiség, sem a vallásosság nem nyer ez által semmit, ha 8—10 virrasztó rokon és szomszéd, a gazda utolsó garasát eldohányozván és elpálinkázván, a mámoros jó kedv gyakran sajátyszerű kicsapongásokban keresi kielégítettését; valamint nem veszt általa semmit, ha a hivatalos halott néző rendelete folytán, az elhunyt tetemei, egy a kórháztani szabályok szerint a sirkertben felállított tisztességes kápolnába vitetik, és onnan a törvényes idő elteltével a lelkész által a sirba kísértetik.

Kezdje a lelkész azért a temetést a halottas háznál megjelenéssel, végezze a szertartásos búcsúztatásokat ott -- és azután menjen az egész kíséret a sirkertbe, a felállított kápolnához. Így semmin sem történik erőszak.

XI.

Még a nyugdíjazásról néhány szót.

Az ügyvédeket, mérnököket, művészeket, orvosokat, iparosokat, napszámosokat, és a bizonytalan keresményre utasított számtalan honpolgárokat ki nyugdíjazza? Senki!

A ki ezek közül magát agg napjaira biztosítani ohajtja, kénytelen vagy takarékosan félre tenni fölöslegét — ha teheti; vagy a biztosító intézetekhez folyamodni.

Miért fizesse adókép a nyugdíjakat épen oly honpolgár, kit senki sem nyugdíjaz, hanem a létteli küzdelem bizonytalanságai közt néz elibe az élet válságainak; és fizesse oly hivatalnok számára, ki perczre kapta meg megérdemlett, — nagyon megérdemlett, — de biztos fizetését.

Miért ne lehetne most, midőn a versenyző biztosítási társulatok leleményessége kifogyhatatlan, abban módot találni, hogy jövőre a hivatalba juthatás egyik feltételeül szabassék meg a kötelező önbiztosítás, melynél a biztosítandó rangjának esetleges emelkedésével, a betéti díj is emelkednék?

Ily nyugdíjazási rendszer behozatalára kötelezendők lennének, mind azon társulatok, melyek az állammal kamat biztosítási viszonyban állnak; az államnak tehát igen érdekében van, hogy eme társulatok terhelő budgetje apasztassék.

Ime nézeteim! melyeket, mellőzve minden tudományos apparatust a papírra tettem, úgy a mint tollam alá tolakodtak. Közéletünk számtalan ágaiban, számtalanok a reform igények, de én csak azokra szoritkoztam, melyek engem mint falusi gazdát a legközelebről érdekeltek. Azzal ajánlom önök becses figyelmébe, hogy még ha rosszul teszünk is valamit, csak tegyünk; mert ennek ott a correctivuma, a jobban megtevés; de a mulasztásnak nincs correctivuma, mert a tett ideje elhaladt, ennek a népek versenyében csak büntetése van, s ez a túlszárnyaltatás!

Midőn a „multtól“ kegyelettel bücsuzunk, de öntudatával birunk annak, hogy egy „új“ korszak alapjainak megvetéséhez fogunk, melyek kell hogy hazánk fölvirágzásának legyenek zálogai, tegyük ezt azon tudattal, hogy minket a belterjes gazdálkodási rendszer illet meg.

Kelt Csörögön 1874. febr. 16 án

Rudnyánszky Kálmán

Pestmegyei bizottmányi tag.

